

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

I Bind. 1866—67.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS O. OLUFSEN.

Præsten Anders Lavritsen Vejles Optegnelser.

Meddelt af Holger Fr. Rørdam.

Efterfølgende af en jydsk Præst forfattede Optegnelser fra første Halvdel af det 17de Aarhundrede fortjene efter min Formening at kjendes, ikke fordi de indeholde særdeles mærkelige historiske Oplysninger, men fordi de give et Billede af den sociale Tilstand her i Landet før Enevældens Tid. De vise, hvorledes alt Avancement ad Embedsvejen eller i borgerlige Stillinger tildels var knyttet til Forbindelser med Adelen. Naar en Dreng havde lidt Hoved, kunde læse og skrive, eller besad et godt Ydre, tog en Adelsmand eller adelig Dame ham i sin Tjeneste. Forstod han nu at vinde sit Herskabs Yndest, avancerede han fra Dreng til Skriver, siden til Foged af forskjellige Grader, Ridefoged, Herredsfoged, Byfoged, eller til Borgemester i en Kjøbsted, eller fik endog, naar Omstændighederne saaledes traf sig, en militær Kommando. For den studerte unge Mand, der maaske ogsaa tidligere havde tjent som Dreng, men ved sin adelige Herres Hjælp var kommen ind paa den studerende Bane, var Haabet om Befordring som oftest ogsaa knyttet til, at han ved en længere Tjeneste som Informator i et adeligt Hus fik vedkommende Herremands Stemme ved et Præstevalg, hvor Adelsmanden som „bedste Sognemand“ gjorde Udslaget, eller kom ind i et af dennes Patronatskald, hvor saadanne fandtes — før Kong Christian V solgte Kirker og Kaldsret forfode, var den private Kaldelse imidlertid sjældnere. Si-

den beroede hans Stilling som Præst, ialfald i materiel Henseende, ofte paa det Forhold, hvori han stod til Stedets Herremand. Var han vel yndet paa Herregaarden, faldt der mangt et godt Stykke af. Han kunde bede den adelige Herre eller hans Frue og Døtre som Fadder til sine Børn og være vis paa en anstændig Faddergave, og saa desuden vente Hjælp til deres Forfremmelse i Fremtiden. Sligt gik saa meget desto lettere, naar Præsten, eller hvem det nu ellers kunde være, havde giftet sig med den velanskrevne Fruerpige. Thi ogsaa for Kvindekjønnen var, om vi saa maa sige, Avancementet knyttet til Forbindelse med Adelen. Den unge Pige blev først Fadeburspige paa Herregaarden, siden, naar hun skikkede sig godt, Kammerpige eller „Fruens egen Pige.“ Ogsaa Præstedatteren ansaa en saadan Stilling for meget ønskværdig; lykkedes det hende at vinde sin Frues Yndest, og havde hun tjent en Række Aar og maaske lagt sig endel tilbedste, saa var hun selv et godt Parti. Den, der tog hende, kunde være vis paa Forfremmelse ved det adelige Herskabs Hjælp; hans Bryllup blev gjort paa Herregaarden, og gode Brudegaver fulgte i Købet; han stod med sine Børn ikke uden Forsvar i Fremtiden, forudsat da, at han ved skyldig Ærbødighed og Opmærksomhed vidste at bevare den adelige Herres eller Frues Yndest.

Stykket, som her meddeles, findes i kgl. Bibliothek (Ny kgl. Saml. 401 g 8vo) i Forfatterens egen Haandskrift og gjengives ganske som det findes med Udeladelse af enkelte uvæsentlige Vidtløftigheder.

I H S.

Anders Lauridtzsens Wejle, Sogneprest til Andtzagger Kircke i Østerherridt i Lundeniss Lehn udj Jydland.

J Jesu Naffn.

Min Fader, Lauridtz Lauridtzsen i Wejle, er fød i Angel udj Gundelsby i Gelting Sogn, Ao 1582, aff erlige ecte Forældre, naffnlig Lauridtz Jonsen och Begge Andersdatter, som holt hannem til schole, til hand vaar 18 Aar, daa hand kom i Tieniste hos welb. Jomfru Magdalene Powisch udj Wejle, och tiende hende i 7 Aar. Kom siden i Ecteschab med Karen Gregersdatter, fød i Lieme, tienendis forskreffne

Jomfru, som gjorde deris Brøllup i Wejle Dominica Reminiscere Ao 1607. — Ao 16.. bleff hand welb. Jffuer Winds Ridefoget offuer hans geistlig Gods och Cannickedom udj Ribe. Siden bleff hannem i lige maader betroet hans Cannickedom udj Aarhus Capittel, saa och Ao 16.. hans Cantorj udj Wiborgstift. — Ao 1627—28—29, meden de Keyserseke haffde Jydland, tiende hand hans Kong. Maytt^{tt} och Riget for en Capitein til Skibs. — Ao 1633 den 12 Decemb. bleff hand Raadmand i Wejle, och det aff welb. Erenst Normannd til Selsø tilsatt, och døde hen udj Herren Anno 1657 den 18de Julij.

Min Moder, Karen Gregersdatter, er fød i Lieme i Nørupsogn Ao 1577 af erlige ecte Forældre, raffnlig Gregers Troelsen och Anne Hansdatter. tiende dem, til hun var 25 Aar gammel, kom saa i Tieniste hos welb. Jomfru Magdalene Powisk udj Wejle, och tiende hende i 5 Aar, daa hun kom i Ecteschab med min Fader udj hendis Alders 30 Aar, och afflede med hannem 4 Sønner och en Daatter. — Bleff siug den 3 Majj Ao 48, och døde meget sødelig och sactmodig i en Søffn Fredagen den 5 Majj, Klocken vaar 3 om efftermiddagen i M. Henrichis och andre gott folckis nerværelse i sin alders 71 Aar. Bleff hæderlig begraffuet i Wejle Kircke ved Funten, Christi Himmelfardag. Text (Ps.) 91, 14 ad fin. Gud giffue hende en glædelig Opstandelse.

Min Broder, Gregers Lauritzsen, fød i Wejle Nyttaarsdag den 1 Jan., som daa indfalt en Søndag, om aftnen imellom 6 och 7, Anno 1609, vnder Veneris Planete och Wederens Tegn. Bleff først holt til Latine Skole 10 an., och siden i Regne och Skriffuerschole. Ao 1623 kom hand i Tieniste hos welb. Iffuer Wind, tiende hannem først for Dreng i 4 Aar, siden for Handschriffuer i 3 Aar. Ao 1630 bleff hand hans Foget paa Torpegaard i Fyen, och forestod den Bestilling i 7 Aar. Ao 1637 bleff hand welb. Jffuer Winds Ridefoget offuer Lundeniss Lehn. Ao 1639 den 25 Julij bleff hand troloffuet til erlige Pige Maren Jensdatter Bandsbill i Warde. Ao 40 den 12 Apr. gjorde Iffuer Wind deris Brøllup i Ringkiøbing. Ao 41 den 2 Junij velsignet Gud denem i deris Ecteschab med Tuillinger, 2 Sønner, raffnlig Jens och Lauritz, dem Gud velsigne. Ao 1644 den 15 Julij, effter de Suenskis første udtog, affbrende Nørgaard, som hand boede, ved Skierne Kircke. — Vaar Ridefoget 7½ Aar.

— I sin store Siugdom der efter reysde hand ud til Warde, huor hand døde den 5 Octob., som vaar en Løffuerdag Ao 1644, ætatis Ao 36, ringer 12½ Wger. Hans begengelse stod i Warde i S. Nicolaj Kircke. H. Iffuer i Skierne prædickett offuer hannem ex Gen. 48, 21. Hans Liig bleff nedsatt i Skierne Kircke, i en muret Graff mit paa Gulffuen offuen ved Prædickstolen mod Altergulffuet, och wenter en glædelig Opstandelse. — Hans efterladte Encke Maren Jensdatter kom siden i ecteschab med H. Hans Hansen, Sognepræst till S. Nicolaj Kircke i Warde, och stod deris Brøllup den 9 Tr. Ao 1646.

Min Broder, Lauridtz Lauridtzsen, fød en Løffuerdag imellom 5 och 6 om Afftenen, som indfaldt den 30 Martij Anno 1611, vnder Martis Planete och Fiskens Tegn. Først holt til Latine Skole, och siden til Danske Skole. Ao 1626 tiende hand Hans Wiintapper i Ribe et Aar. — Imidler de Keyserske haffde Jydland, vaar hand med Fader til Skibs. — Ao 163 . kom hand i Tieneste hos Jens Oluffsen paa Kierby Gaard i Fyen och tiende hannem — Aar. Ao 163 . kom hand derfra och til Cornelium von der Hamsfort, Apo-tecker udj Odense, och efter hans Død hans arffvinger i 14 Aar och 4 Maaneder. — Ao 1648 kom hand hiem til Wejle om Philippi Jacobi Tider med rictig Quittantz och Affskeden fra same sin Tieneste. — Ao 1649 den 17 Januarij bleff hand troloffuet til den dydig Dannequinde Jnger Madtz-datter S. Mickel Lauridtzsens efterleffuerske i Wejle. — Mandag morgen den 30 Julij før Dag døde hand, effter hand haffde været siug i 6 Dage tilforne, ætatis 38 Aar 4 Maaneder och en Wge, bleff begraffuet den 2 Augusti i Kircken næst ved S. Moder. Text: Os. 2, 19. 20. Gud giffue hannem en glædelig Opstandelse.

Min Søster, Anne Lauridtzdatter, fød en Onsdag imellom 3 och 4 om morgenen, som indfaldt den 14 Junij Anno 1615 vnder Tuillingernes Tegn. — Optuctet hiemme til hendis 24 Aar. — Ao 1639 den 3 Martij kom i Tieneste hos welb. Fru Helvig Skinckel Iffuer Winds paa Lundeniss, och tiende for Fadbordspige i 3½ Aar. — Ao 1642 om Michaelis bleff hun welb. Jomfru Anne Winds Brudpige, der hendis Brøllup stod i Wiborg med Arndt von Kula, den 17 Trin. Ao. 42.

Min yngste Broder, Jacob Lauridtzsen, fød en Onsdag

morgen ved 4 slet, som indfalt den 31 Januarij Ao 1621 vnder Wectens Tegn.

Jeg Anders Lauridtzsen er fød i Wejle Anno 1613 Fre-
dagen den 21 Majj imellom 4 och 5 om Afftenen under So-
lens Planete och Scorpionens Tegn. Gick i Latinske Skole
under hæderlig Mand H. Søfren Nielsen, Skolemester i Wejle
och Sognepræst til Winding Kircke, indtil Jeg vaar 12 Aar
gammel. — Ao 1625 effter welb. Jens Juul til Lindberg,
hans flittig Anmoding, satte min Fader mig i Tieniste hos
hans Welbyrdighed; och tiente hannem og hans welb. Brud,
Jomfru Ide Gøye, til deris Brøllups Høytid, som stod i
Odense, och tiente dennem et halfft Aar. Daa Jeg begierte
och fick god och wenlig Affskeden fra den Tieniste aff syn-
derlig Lyst och gudelig attraa til Bogen igien, som vaar mig
kierere end Hofftienisten. — Ao 1626, om Sommeren, kom
Jeg til Ribe, och gick der i Domskolen under M. Jens Kield-
sen, paa det andet Aar, indtil de Keyzerske gjorde indfald
her i Landet. — Ao 1627—28—29, der de Keyzerske occu-
peret Landet, gick ieg i vor Frue Skole i Kiøbenhaffn under
høylærde Mend: Rectore M. Anders Hegelund, Conrectore M.
Lauridtz Pedersen, siden Skolemester paa Herloffsholm, och
nu Sognepræst i Nackskouff; saa och in conrectoratu succe-
dente M. Jørgen Pallesen, nu Sognepræst til S. Jacobi Kircke
i Warde. — Ao 1629 der Freden vaar sluttet imellom Kon-
gen och Keyseren, kom Jeg hiem til Jydland igien, min for-
rige Skolegang i Ribe at continuere, och frequenterit først
vnder welbemelte M. Jens Kieldsen i 2 Aar, och siden, der
hand bleff kaldet til Sognepræst i Landskrone, under høyl-
lærdt Mand M. Anders Romdorph i 2 Aar. — Ao 1633 er
Jeg aff hannem med Testimonio dimitterit til Kiøbenhaffn,
huor Jeg aff de Høylærde bleff approberit at annammis iblant
Studenternis Tall och Orden. — Ao 1635, effter Jeg haffde
studerit der i 2 Aar, haffuer erlig och welb. Mand Iffuer
Wind til Nørholm begiert, Jeg vilde informêre hans Børn
och være deris Skolemester, och haffuer derfor tient hans
Welbyrdighed, icke alleeniste hans egne Børn att vnderwise
och optucte, men ochsaa andre adelige Børn, hans Welbyr-
dighed tog til sig och satte vnder min Haand och disciplin,
i 4½ Aar. — Ao 1640, der H. Hans Bertelsen i Andtzagger,
den 1 Martij, selfvillig affstod Andtzagger Sogn och Kald,
er Jeg effter Guds wiise Raad och forsiun loulig kaldet til

Sognepræst i forschreffne Andtzagger Sogn, och bleff strax der effter, den 10 Aprilis, ordinerit til det h. Præste Embede aff høylærdt Mand Doctor Johan Borchersen, daa Biscop udj Ribe, och det hæderlige Ministerio ibid. Siden den 13 Apr., som vaar Mandagen til min Broders Gregers Lauritzsens Brøllup i Ringkiøbing, er Jeg aff Guds Forsiun med fornemme gode Weners Raad troloffuet aff hederlig Her Enevold Gregersen i Dejbjerg til erlig och gudfryctig Pige Mergrette Knudsdatter, tienendis welb. Fru Helvig Skinchel Iffuer Winds. — Samme Aar den 23 Tr., som indfaldt den 8 Novembris, gjorde welb. Iffuer Wind och hans Frue vor Brøllup i Ringkiøbing. Gud giffue oss Naade, Lycke och Welsignelse til Siæl och Liff evindeligen for Jesu Christi schyld. [Ao 1656 Fredagen dend 2 Sept. emellum Klocken 4 och 5 om effter Middag døde Sl. H. Anders Lauridsen. Gud giffue hannem medt alle troe Christne en gledelig och ærefuld opstandelse.]¹⁾

Min Hustru, Mergrette Knudsdatter, er fød i Selland ved Holbeck udj Wellerup i Horns Herridt Ao 1609 paa Paaskemorgen, som indfalt den 16 Aprilis, aff erlige ecte Forældre, naffnlig Knud Olluffsen och Kiersten Henningsdatter. Der hun vaar 6 Aar gammell, kom hun fra sine Forældre till Her Michel Chrestensen, Sognepræst i Gundersleff, och tiente hannem i 4 Aar. Tiente siden Her Jacob i Nordrup i 2 Aar. Tiente siden hendis Søster Lucie Knudsdatter udj Næsted i 8 Aar. Kom saa i Tieniste hos erlig och welb. Fru Ide Lange, Jens Juuls til Kieldgaard, och tiente hende i 7 Aar. Kom derfra med Wenschab och god Affskeden, och i Tieniste hos erlig och welb. Fru Helvig Skinckel, welb. Iffuer Winds til Nørholm, och tiente hende i 6 Aar, indtil hun aff Guds forsiun kom i Ecteschab med mig, Gud giffue till Løcke. [Lefvede med min Sl. Fader i 16 Aars tid paa 10 Uger nær, kom saa i Egteskab Aaret effter min S. Faders Død med Hr. Morten Christensen Warde, som succederede min Fader, lefvede med hannem i 19 Aars tid, og aufede ingen Børn, blef saa hensiddende udi Enckestanden til Ao 1685 den 2 Martij, da Gud naadeligen henkaldet hende fra dette Jammerdal udi hendes Alders 76. Aar ringer sex Uger.

¹⁾ Hvad der er indesluttet i Klammer her og i det følgende, er senere tilføjet af Hr. Anders Lavritsens Søn Lavrits (se nedenfor).

Gud gifve hende med alle sine en glædelig og ærefuld opstandelse].

Anno 1641 Løffuerdagen den 16 Octobris forløste Gud min Hustru naadelig, och velsignede vor Ecteschab med en Datter, som for Skrøbeligheds skyld bleff strax døbt och kaldet Karen. Men til hendis Daabis stadfestelse bleff hun frembaaren for Herren i Kircken, den 2 Søndag i Advent, aff welb. Fru Helvig Schinckell, och vaar hendis Faddere, Lensmand welb. Iffuer Wind, Jomfru Anne Wind, min Fader Lauridtz Lauridtzsen, Kiersten Poulsdatter H. Hansis i Ølgod och Michel Poulsen i Mølby. — Ao 1642 om S. Pouls Dags Tid bleff hun siug, och døde den 28 Januarij (osv.)

Anno 1643 Løffuerdagen den 7 Januarij bleff voris anden Daatter Karen fød i Skyttens Tegn, bleff om Tirsdagen den 10 Jan. døbt aff H. Jens Søffrensen i Hodde. (Hun døde 24 Marts 1650).

Anno 1645 den 6 Julij bleff voris tredie Datter Kiersten fød (osv.). [Blef optugtet hiemme til Ao 1665, da hun kom i Egteskab med hæderlig och wellærde Hr. Jens Mogensen Gaufslund, som blev Sognepræst i Andzagger formedelst en wenlig Afstoelse af mine forældre].

Anno 1646 den 18 Augusti bleff vor første Søn Lauridtz fød i Fiskens Tegn, och bleff døbt den neste Søndag, som vaar den 13 Trinitatis, aff Her Peder i Ølgod. Frembaaren aff welb. Jomfru Else Wind Iffuersdatter; Faddere, welb. Christian Wind Iffuersen, hendis Broder, begge mine forige fornemmiste Discipler, Her Lambert Poffuelsen i Tostrup, Lauridtz Lauridtzsen, Raadmand i Wejle, Kiersten H. Peders i Ølgod, Dorethe Nielsdatter aff Ostrup. (Dette Barn døde den 28 Sept. s. A.).

Anno 1650 den 27 Februarij bleff vor siette Barn Elsebe fød vnder Tuillingens Tegn (osv.) [Ao 68 kom hun at thiene i Ribe hos Margrete Emmers Præsident Worms, og tiende der 1½ Aar. Reiste saa hiem, kom straxsen for Fadeborspige til welb. Fru Mette Krabbe Christian Winds til Nørholm, og tiende der ogsaa for hendes Welbyrdigheds egen Pige tilhaabe i 7 Aar, blef saa med goed Venskab og indstendig Begiering udsendt til Berlin, der at tiene hendes welb. Frues Søster, Fru Karen Krabbe, og tiende hende for Cammerpige baade der, i Holland og Franckrig 6 Aarstid. Reiste saa derfra og hiem til sin Moder, forblef der 3½ Aar.

Reiste saa til Kiøbenhafn, lefvede saa eenlig til Ao 90 in Aprili, da hun af Gudz forsiun kom i Ægteskab med Capit. til Landz nafnlig Ouve Mattiesen. Gud gifve dennem Løcke og Velsignelse].

Anno 1651 den 17 Junij bleff vor siuffvende Barn, nemblig vor anden Søn Lauridtz, fød vnder Wectens Tegn, och bleff døbt Søndagen den 4 Trinitatis, som indfaldt den 22 Junij. Faddere: Lauridtz Lauridtzsen hans Farfader, Raadmand i Wejle, Kiersten H. Jensis i Hodde, Hans Hansen Foget paa Nørholm, Jep Gydesen i Galthou, och Else Pedersdatter Niels Poffuelsens i Tønning. Gud lade hannem med os forfremmis i Alder, Wiisdom och Naade hos Gud och Mennisken. [Effter de Svenske hafde været i Jydland, blef ieg fremholdt i danske og latinske Skole hiemme og i Varde 9 Aarstid. Men som ieg effter mine Forældres og egen Skønsomhed ved min Skolemester, hæderlig og vellærde Mand Thuure Therkelsen, blef forsømbt, tog ieg fra Varde Skole afskeed, reiste saa effter Guds Behag Ao 68 in Aug. til Kiøbenhafn, kom der i Thieniste hos velfornemme Segr Christen Laursen Krarup, og continuerit hos hannem, til hand reiste ud af Riget, som var 10½ Uge. Dereffter Ao 69 den 20 Jan. kom ieg i Thieneste hos Segr Johan Sohn, som succederede i Kornskrifvers Tieniste paa Proviandtgaarden for Kiøbenhafns Slot effter Monsr Krarup. Thiente hannem troiligen og vel i 10 Maaneder og 3½ Uge. Recommanderit mig til hans Broder Claus Sohn, som dend tid var Kongl. Hofkiøckenskrifver. Tiente hannem iligemaade i 18ten Ugers Tid. Men som Jeg ingen øfvelse ved pennen der hafde, formedelst Patronen quitterit sin tieniste, tog ieg afskeed derfra. Ao 1671 d. 24 Maj kom i tieniste hos højædle og velbaarne Herre, Grefve Mogens Friis; tiente ham for Laquej 1½ Aar, siden blef ieg promoverit og betroet Kiøckenskrifvers og Tafeldeckers tieniste, og forvaltet det i 1½ Aar. Ao 74 in Apr. kom ieg igien i tieniste hos Segr Christen Krarup, og blef ieg baade paa Baron Jens Juuls, Niels Juuls og hans Vegne forskicket til Aalborg, en Lading Korn, som skulde verit¹⁾].

¹⁾ Det sidste Blad i Haandskriftet mangler.